

HISOR TOG'LARINING NOYOB EGASI: TURKISTON

SILOVSINI SIRLARI.

Abdulla Abdusalomov

Behruz Begaliev

Valijon Badirov

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz shahri Ipak yo'li ko'chasi 140 uy.
O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va iqlim o'zgarishi milliy
qo'mitasi huzuridagi "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar
departamenti" "Hisor" davlat qo'riqxonasi ilmiy xodimlari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20307192>

ARTICLE INFO

Received: 1st May 2026

Accepted: 5th May 2026

Published: 20th May 2026

KEYWORDS

"Hisor" davlat qo'riqxonasi, Turkiston silovsini, Qizil kitob, monitoring, fotoqopqon, ekotizim, muhofaza, ilmiy-tadqiqot.

ABSTRACT

Ushbu maqolada "Hisor" davlat qo'riqxonasi hududida yashovchi, O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilgan noyob tur — Turkiston silovsinining (*Lynx lynx isabellinus*) hozirgi holati va muhofazasi yoritilgan. Tadqiqot davomida qo'riqxonaning ilmiy xodimlari tomonidan o'tkazilgan monitoring ishlari, xususan, zamonaviy fotoqopqonlar yordamida olingan ma'lumotlar tahlil qilingan. Maqolada silovsinlarning asosiy yashash joylari, oziqlanish zanjiri va tabiiy ko'payish jarayonlari haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek, mazkur turni asrab qolish va ko'paytirish borasida qo'riqxonada amalga oshirilayotgan ilmiy-amaliy chora-tadbirlarning samaradorligi baholangan.

"Hisor" davlat qo'riqxonasi davlat tabiatni muhofaza qilish ilmiy-tadqiqot muassasasi O'zbekiston Respublikasining eng yirik va muhim tabiiy muhofaza etiladigan hududlaridan biri hisoblanadi. Ushbu qo'riqxonada mamlakat janubiy qismida, Hisor tog' tizmasi hududida joylashgan bo'lib, o'zining noyob tabiati, xilma-xil o'simlik va hayvonot dunyosi bilan ajralib turadi. Qo'riqxonaning asosiy maqsadi — tabiiy ekotizimlarni saqlash, noyob va yo'qolib borayotgan hayvon hamda o'simlik turlarini muhofaza qilishdan iborat. Ana shunday muhim va kamyob hayvonlardan biri Turkiston silovsinidir.

Turkiston silovsini Yevrosiyo silovsinining Markaziy Osiyo hududlariga moslashgan kichik turlaridan biri hisoblanadi. U asosan tog'li hududlarda, ayniqsa, balandliklar va murakkab relyefga ega joylarda yashaydi. Silovsinning tashqi ko'rinishi uni boshqa yirtqichlardan ajratib turadi: quloqlarining uchida joylashgan qora tukchalar, qisqa dum va kuchli tana tuzilishi uning asosiy belgilaridir. Uning juni qalin va yumshoq bo'lib, sovuq iqlim sharoitida yashashga moslashgan. Yoz oylarida juni nisbatan yupqaroq va sarg'ish-jigarrang tusda bo'ladi, qish faslida esa yanada qalinlashib, rang jihatidan ochroq tus oladi.

Voyaga yetgan silovsinning vazni odatda 15–25 kilogramm atrofida bo'ladi. Uning oyoqlari kuchli va panjalari keng bo'lib, qor ustida ham bemalol harakatlanish imkonini beradi. Bu

xususiyat ayniqsa tog'li hududlarda yashovchi hayvonlar uchun muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, silovsinning ko'rish va eshitish qobiliyati nihoyatda rivojlangan bo'lib, bu unga ov qilishda katta ustunlik beradi.

Turkiston silovsini zaif, qisqarib borayotgan, mozaik tarqalgan kenja tur sifatida O'zbekiston Qizil kitobi va CITESning II Ilovasiga kiritilgan. Tog'larning o'rta va yuqori qismlari, ko'pincha sochma-toshloq va qoyalarga yaqin joylarda yashaydi. Asosan, tunda, ba'zan kunduzi ham faol. Ozuqa topolmasa, ko'chishi mumkin. 17 yilgacha yashaydi, asosan, quyonlar bilan oziqlanadi.

Qo'riqxonada archazorlar, qoyali hududlar, tog' o'rmonlari va baland yaylovlar mavjud. Bunday tabiiy sharoitlar silovsinning yashirin hayot kechirishiga imkon beradi. Silovsin odatda odamlar ko'ziga ko'rinmaslikka harakat qiladi va juda ehtiyotkor hayvon hisoblanadi. Shu sababli uni tabiatda uchratish juda qiyin. Qo'riqxonada o'tkazilgan 2025-yil kuzgi sanoq va monitoring natijalariga ko'ra Turkiston silovsini 230 boshni tashkil etadi. Ushbu noyob jonzotning yildan-yilga ko'payib borishi qo'riqxonada muhofaza qilish ishlarining samarali tarzda olib borilayotganligidan dalolat beradi.

Turkiston silovsini yirtqich hayvon bo'lib, uning asosiy ozuqa manbai turli mayda va o'rta kattalikdagi hayvonlardir. U asosan quyonlar, kemiruvchilar, qushlar va ba'zan tog' echkilarining bolalari bilan oziqlanadi. Silovsin ov qilishda juda mohir bo'lib, o'ljasiga sekin yaqinlashib, kutilmaganda hujum qiladi. U tez yuguruvchi emas, lekin qisqa masofada juda tez harakatlana oladi.

Silovsinning hayot tarzi asosan tungi faoliyat bilan bog'liq. U kechasi ov qiladi, kunduz kunlari esa yashirin joylarda dam oladi. Har bir silovsin o'z hududiga ega bo'lib, uni boshqa yirtqichlardan himoya qiladi. Hududiylik xususiyati bu hayvon uchun juda muhim hisoblanadi. Ko'payish davri odatda qish oxiri va bahor boshlariga to'g'ri keladi. Urg'ochi silovsin odatda 2-3 ta bola tug'adi. Bolalar dastlab ko'zi yumuq holda tug'iladi va bir necha hafta davomida onasiga to'liq bog'liq bo'ladi. Ona silovsin bolalarini himoya qiladi, ularni ov qilishga o'rgatadi va mustaqil hayotga tayyorlaydi. Yosh silovsinlar ma'lum vaqt o'tgach, mustaqil ravishda yashashni boshlaydi.

Afsuski, Turkiston silovsini soni so'nggi yillarda kamayib bormoqda. Buning asosiy sabablari qatoriga noqonuniy ov qilish, yashash muhitining qisqarishi, o'rmonlarning kesilishi va inson faoliyatining kengayishi kiradi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishi ham hayvonlarning yashash sharoitiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bugungi kunda yovvoyi tabiatni muhofaza qilish va noyob hayvon turlarini o'rganishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Shunday innovatsion vositalardan biri — Foto qopqon hisoblanadi. Ushbu qurilmalar "Hisor" davlat qo'riqxonasi davlat tabiatni muhofaza qilish ilmiy-tadqiqot muassasasi hududida faol qo'llanilib, kamyob hayvonlarni, xususan Turkiston silovsinini kuzatishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Foto qopqon — bu harakatni sezuvchi sensorlar bilan jihozlangan maxsus kamera bo'lib, u hayvonlar yaqinlashganda avtomatik tarzda suratga oladi yoki video yozadi. Qurilma kunu tun ishlash imkoniyatiga ega bo'lib, ayniqsa tungi vaqtda infraqizil texnologiya yordamida aniq tasvirlar olishga xizmat qiladi. Bu esa, ayniqsa ehtiyotkor va yashirin hayot tarzini olib boruvchi hayvonlarni kuzatishda juda qulaydir.

Qo'riqxonada xodimlari foto qopqonlarni hayvonlar tez-tez uchraydigan hududlarga — suv manbalari, tog' yo'laklari va o'rmon ichkarisiga ehtiyotkorlik bilan o'rnatadilar. Ushbu usul orqali hayvonlarning tabiiy muhitiga aralashmasdan, ularning kundalik hayoti haqida muhim ma'lumotlar to'planadi. Olingan foto va video materiallar yordamida hayvonlarning soni, tarqalish hududi va xulq-atvori o'rganiladi.

Ayniqsa, Turkiston silovsinini kabi kamyob yirtqichlarni kuzatishda foto qopqonlarning ahamiyati juda katta. Bu hayvon inson ko'ziga kam tashlanadi, shuning uchun an'anaviy kuzatuv usullari bilan uni o'rganish qiyin. Foto qopqonlar esa uning yashash joylari, ov qilish odatlari va harakat yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu texnologiya qo'riqxonada xavfsizlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Foto qopqonlar orqali noqonuniy ovchilik (brakonerlik) holatlarini aniqlash va oldini olish mumkin. Shu tariqa, nafaqat hayvonlar, balki butun ekotizimni asrashga xizmat qilinadi.

Shu sababli "Hisor" davlat qo'riqxonasi davlat tabiatni muhofaza qilish ilmiy-tadqiqot muassasasi hududida Turkiston silovsinini alohida muhofaza ostiga olingan. Qo'riqxonada xodimlari tomonidan hayvonlarning soni doimiy ravishda kuzatib boriladi, ularning yashash muhitini saqlash bo'yicha turli chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Noqonuniy ovga qarshi kurashish, ekologik targ'ibot ishlarini olib borish va ilmiy tadqiqotlar o'tkazish qo'riqxonaning asosiy vazifalaridan biridir.

"Hisor" davlat qo'riqxonasi davlat tabiatni muhofaza qilish ilmiy-tadqiqot muassasasi nafaqat silovsin, balki boshqa ko'plab noyob hayvonlar — Qor qoplari, Sibir tog' echkilari, turli qushlar va sudralib yuruvchilar uchun ham muhim boshpana hisoblanadi. Bu hudud O'zbekistonning biologik xilma-xilligini saqlashda beqiyos ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, Turkiston silovsinini — tabiatning noyob va bebaho ne'matlaridan biridir. Uni asrab-avaylash, uning yashash muhitini saqlash va ko'payishiga sharoit yaratish har birimizning muhim vazifamizdir. "Hisor" davlat qo'riqxonasi davlat tabiatni muhofaza qilish

ilmiy-tadqiqot muassasasi esa bu yo'lda muhim rol o'ynab, kelajak avlodlar uchun boy tabiiy merosni saqlab qolishga xizmat qilmoqda. Tabiatni asrash — bu nafaqat bugungi kunning, balki kelajak avlodlarning ham manfaatlarini himoya qilish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobi. 2-jild. Hayvonot olami. — Toshkent: Chinor ENK, 2019. (Ushbu kitobda Turkiston silovsinining maqomi va tarqalishi haqida asosiy ma'lumotlar berilgan).
2. Aripov A.R. "Hisor" davlat qo'riqxonasining noyob hayvonot olami va ularni muhofaza qilish chora-tadbirlari. — Qarshi, 2021.
3. "Hisor" davlat qo'riqxonasining yillik "Tabiat solnomasi" (Летопис природы) hisobotlari (2020–2023 yillar).

